



Sygn. akt II CSKP 893/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 października 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Łodko (przewodniczący)

SSN Maciej Kowalski

SSN Marcin Łochowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa M. R.
przeciwko Bank spółce akcyjnej z siedzibą w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 13 października 2022 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi
z dnia 28 lutego 2020 r., sygn. akt I ACa 50/19,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w Łodzi do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 28 lutego 2020 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi oddalił apelację powoda M. R. od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi z 24 października 2018 r., którym Sąd ten oddalił powództwo przeciwko Bank S.A. w W. o zasądzenie kwoty

231 027,60 zł wraz z odsetkami wobec nieważności zawartej przez strony umowy o kredyt hipoteczny.

Sąd Apelacyjny oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych:

W dniu 17 października 2006 r. między Bank1 S.A. w W. (poprzednikiem prawnym pozwanego), a M. R. została zawarta umowa o kredyt hipoteczny dla osób fizycznych „[...]” w celu zakupu lokalu mieszkalnego. Kwota kredytu wynosiła 268 000 zł, walutą waloryzacji kredytu był frank szwajcarski (CHF), zaś oprocentowanie kredytu w stosunku rocznym, w dniu zawarcia umowy wynosiło 3,20%. W § 10 ust. 1 umowy ustalono, że kredyt oprocentowany jest według zmiennej stopy procentowej – zmiana wysokości oprocentowania kredytu mogła nastąpić w przypadku zmiany stopy referencyjnej określonej dla danej waluty oraz zmiany parametrów finansowych rynku pieniężnego i kapitałowego w kraju (lub krajów zrzeszonych w Unii Europejskiej), którego waluta jest podstawą waloryzacji (§ 10 ust. 2 umowy). Udzielony kredyt miał być waloryzowany kursem kupna waluty CHF według tabeli kursowej Bank1 SA; kwota kredytu wyrażona w CHF została określona na podstawie kursu kupna CHF z tabeli kursowej Bank1 SA z dnia i godziny uruchomienia kredytu/transzy. Zgodnie z § 11 ust. 5 umowy raty spłacane miały być w złotych po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej Bank1 obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14.50.

Przed zawarciem umowy bank zaproponował kredytobiorcy zawarcie umowy kredytu w złotych polskich, ten jednak dokonał wyboru oferty kredytu indeksowanego do CHF; ponadto oświadczył, że został pouczony o ponoszeniu ryzyka związanego z tym produktem, a w szczególności zmiany kursu waluty i zmiany stopy procentowej. M. R. przez okres 12 lat spłacił około 260 000 zł, umowa cały czas jest realizowana. W trakcie trwania umowy oprocentowanie zmieniał się kilkakrotnie i wynosiło od 4,7% w dniu uruchomienia kredytu, poprzez 5,5% w 2007 r., do 2,65% od lutego 2015 r. O zmianie oprocentowania decydował każdorazowo zarząd banku.

M. R. w wykonaniu swojego zobowiązania do dnia wniesienia pozwu uiścił w ratach łączną kwotę 240 000,60 zł (w tym 231 027,60 zł w okresie dziesięciu lat przed wniesieniem pozwu), zaś do 10 października 2018 r. dodatkowo 11 553,72 zł.

Sąd Apelacyjny uznał, że podzielenie przez Sąd Okręgowy zastrzeżeń co do legalności kwestionowanej przez powoda klauzuli dotyczącej zmiany oprocentowania kredytu wiąże się z sankcją braku związania tą klauzulą konsumenta, jednak nie uzasadnia skutku w postaci nieważności całej umowy. Sąd ten nie znalazł również podstaw, dla których cała umowa kredytowa uznana miałaby zostać za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego. W konsekwencji nie doszło do jakichkolwiek przesunięć majątkowych między kontrahentami powodujących bezpodstawne wzbogacenie jednej ze stron kosztem zubożenia drugiej. Spełnione przez obie strony wzajemnie świadczenia pieniężne znajdują oparcie w istniejącym między nimi stosunku obligacyjnym, zaś ewentualna nadpłata świadczenia po stronie powoda nie została przez niego udowodniona. Tym samym roszczenie pieniężne sformułowane na podstawie twierdzenia o bezpodstawnym wzbogaceniu pozwanego w związku z nieważnością umowy, powodowaną abuzywnością klauzuli odsetkowej i powstałym w związku z tym obowiązkiem wydania korzyści uzyskanej w wykonaniu nieważnej czynności prawnej, należało zdaniem Sądu drugiej instancji oddalić.

Sąd Apelacyjny uznał jednocześnie, że pozwany bank nie zrealizował we właściwy sposób obowiązku informacyjnego w zakresie przyjętego przez konsumenta ryzyka kursowego. Możliwe, zdaniem Sądu Apelacyjnego, byłoby przyjęcie, iż przedmiotowa umowa kredytu jest nieważna, aczkolwiek jej źródłem nie jest konsekwentnie wskazywana przez tę stronę abuzywna klauzula odsetkowa, a klauzula indeksacyjna. Nawet jednak przy takim założeniu nie występuje norma prawna indywidualno-konkretna pozwalająca na uwzględnienie powództwa o zapłatę. Zdaniem Sądu Apelacyjnego nieważność umowy, której przedmiotem są świadczenia pieniężne z obu jej stron, nie rodzi obowiązku wzajemnego zwrócenia świadczeń czy to przez przekazanie określonych kwot w gotówce, czy przez przeprowadzenie stosownych operacji bankowych, czy też wreszcie przez złożenie wzajemnych oświadczeń o potrąceniu, a jedynie obowiązek faktycznego rozliczenia nadwyżki po jednej ze stron.

W skardze kasacyjnej powód zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w całości, wnosząc o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego. Powód zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie prawa materialnego, tj.:

1) art. 405 k.c. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, iż nie doszło do wzbogacenia po stronie pozwanej we wskazywanym przez nią zakresie z uwagi na charakter kwestionowanego stosunku umownego oraz wzajemne spełnienie świadczeń przez strony, a także nieuprawnione oparcie się w tym zakresie na „teorii salda”, co skutkowało błędnym nie zasądzeniem dochodzonego roszczenia;

2) art. 6 k.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na stwierdzeniu z urzędu przez Sąd istnienia wzbogacenia po stronie powodowej, które kompensuje w pewnym zakresie roszczenie powoda w sytuacji, gdy strona pozwana takiego żądania nie zgłosiła, ani w formie roszczenia, ani w formie zarzutu, i go nie wykazała;

3) art. 498 § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu z urzędu, że dokonanie potrącenia jest koniecznym warunkiem ustalenia istnienia oraz wysokości bezpodstawnego wzbogacenia, pomimo braku zarzutu ze strony pozwanej;

4) art. 353¹ k.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że utrzymanie w mocy umowy kredytowej ze zmiennym oprocentowaniem po wyeliminowaniu z niej klauzuli określającej zasady zmiany oprocentowania nie będzie w konsekwencji stanowiło związania strony umową o odmiennym charakterze głównego przedmiotu umowy;

5) art. 385 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 6 ust 1 i 2 dyrektywy 93/13 z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawach nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że umowa kredytowa po wyeliminowaniu z niej zapisu dotyczącego zasad zmiany oprocentowania może dalej obowiązywać w sytuacji, gdy jest to sprzeczne z wolą konsumenta (powoda) i jako takie narusza zasadę swobody umów, a ponadto, gdy wskazane powyżej przepisy, również biorąc pod uwagę treść art. 353¹ k.c., wskazują, iż w takiej sytuacji umowa powinna zostać unieważniona w całości;

6) art. 405 k.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, iż przepis ten nie ma w niniejszej sprawie zastosowania, w sytuacji gdy umowa kredytu (z uwagi na abuzywność postanowień dotyczących zmiany wysokości oprocentowania) powinna zostać uznana za nieważną, co skutkowało obowiązkiem zasądzenia na rzecz powoda od pozwanej obowiązku zwrotu dochodzonego roszczenia.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o odmowę przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, względnie o jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Uzasadnione są zarzuty skargi odnoszące się do naruszenia art. 405 k.c. przez przyjęcie, że w razie upadku umowy kredytu stronom tej umowy nie przysługują odrębne roszczenia o zwrot spełnionych świadczeń, a rozliczeniu podlega jedynie nadwyżka powstała z tego tytułu po jednej ze stron. Jak wyjaśnił bowiem Sąd Najwyższy w uchwale z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20 (OSNC 2021, nr 6, poz. 40), stronie, która w wykonaniu umowy kredytu, dotkniętej nieważnością, spłacała kredyt, przysługuje roszczenie o zwrot spłaconych środków pieniężnych jako świadczenia nienależnego (art. 410 § 1 w związku z art. 405 k.c.) niezależnie od tego, czy i w jakim zakresie jest dłużnikiem banku z tytułu zwrotu nienależnie otrzymanej kwoty kredytu. Sąd Najwyższy odrzucił więc teorię salda, wskazując, że do rozliczenia stron w takim przypadku ma zastosowanie teoria dwóch kondycji. Stanowisko to jest akceptowane bez zastrzeżeń w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. m.in. wyroki: z 25 czerwca 2021 r., II CSKP 63/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 40/21; z 29 lipca 2021 r., I CSKP 146/21; z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22; z 13 maja 2022 r., II CSKP 708/22; z 20 maja 2022 r., II CSKP 403/22; z 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22; z 20 maja 2022 r., II CSKP 943/22). Nie można zatem podzielić poglądu, na którym opiera się zaskarżony wyrok.

2. Sąd Apelacyjny opowiedział się za nieważnością zawartej przez strony umowy kredytu, aczkolwiek z innych przyczyn niż te, które rozważał Sąd pierwszej instancji, a mianowicie ze względu na abuzywność klauzul przeliczeniowych (k. 22-23 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Sąd drugiej instancji uznał zatem, że

świadczenia stron spełnione na podstawie tej umowy są nienależne. Przyjął jednak, że podstawą rozliczeń stron powinna być w takim wypadku teoria salda, a powód nie wykazał, że świadczenie spełnione przez niego na rzecz banku przewyższa świadczenie drugiej strony (k. 23-25 uzasadnienia).

W takiej sytuacji stronom umowy przysługują jednak dwa, niezależne od siebie roszczenia. Zatem istnienie i rozmiar roszczenia banku wobec powoda nie wpływa na zasadność dochodzonego w sprawie roszczenia skarżącego. Skoro tak, to oddalenie apelacji powoda opierało się na błędnych założeniach.

3. Z tego względu Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Łodzi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).